

CARLES CARDÓ, PENSADOR

Jordi Giró i París

Pensament filosòfic de Carles Cardó

Com ja he dit diverses vegades, Cardó no és un autor sistemàtic, i en aquest sentit cal tenir ben present que no va escriure cap gran tractat o gran obra de pensament. Malgrat això, ens ha deixat una sèrie d'assaigs que podríem anomenar filosòfics: una part dels quals els tenim recollits a l'obra *La moral de la derrota i altres assaigs*,¹ un conjunt de pòrtics a *La Paraula Cristiana*, que ell mateix agrupà sota l'epígraf de "nocturn filosòfic", dins l'obra *La nit transparent*,² la segona part de l'obra *Les dues tradicions*, que porta per títol: *Els principis*,³ i un llibre, molt primerenc d'estètica, que porta per títol: *Doctrina estètica del Dr. Torras i Bages* (1919).⁴ I a més un conjunt dispers de conferències, articles i editorials (comptem amb un miler llarg d'articles de Cardó⁵) de referències i anàlisis sobre pensament social i polític, que és, sens dubte, el més remarcable de la seva obra.

Cardó és un home important com a pensador, sobretot perquè tradueix especialment bé un tipus de mentalitat del país: el catalanisme d'arrels cristianes que es basa en la tradició tomista. En Joan Roig Gironella ha dit de Cardó:

Sense posar-se a posta a escriure tractats filosòfics, ha estat testimoni d'una autèntica manera de pensar; n'ha transmès els trets essencials que ha rebut d'altres capdavanters; ens ha deixat un exemple per a les noves generacions que, en lloc d'anar

¹ C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959.

² C. CARDÓ, *La nit transparent*, Barcelona: Barcelonessa d'Edicions, 1989.

³ C. CARDÓ, *Les dues tradicions*, Barcelona: Claret, 1977.

⁴ C. CARDÓ, *Doctrina estètica del Dr. Torras i Bages*, Barcelona: Editorial Catalana, 1919.

⁵ La bibliografia del Dr. Carles Cardó està recollida en un estudi de Pere Cisa en *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona: Ariel, 1963, p. 435 i ss. També en teniu una versió més actualitzada en J. GIRÓ, *El pensament polític de Carles Cardó i Jacques Maritain*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995.

a desdelitar-se en els tolls de nacions estrangeres d'Europa, vulguin empalmar amb les deus vives d'una tradició que els ha donat sang i carn.⁶

La seva formació fou purament eclesiàstica; es doctorà el 1910 a Roma en teologia i dret canònic per la Pontifícia Universitat Gregoriana i en filosofia a l'Acadèmia de Sant Tomàs. Allí hi respirà l'antipàtic ambient antimodernista i el rebuig global a tot el que sonés a liberalisme. D'aquesta època de formació li restaria, per sempre més, un llenguatge apologetic, una mica tronat, i un tic combatiu anacrònic que no li fa gens de justícia, i que serà un dels llastres més feixucs a l'hora de llegir-lo avui. És en aquest sentit que el P. Batllori digué d'ell que fou un intel·lectual antiintel·lectual. "Trobaven en ell [Cardó] una cultura molt diferent a la llur: una cultura purament eclesiàstica i escolàstica, de gran solidesa, que passava a l'expressió catalana més perfecta i més al dia, sense travessar cap zona de comú interès cultural".⁷

Per entendre i contextualitzar bé l'obra de Cardó ens cal tenir ben presents quatre influències ideològiques cabdals: primer, el renaixement de l'escolàstica, o el neotomisme, impulsat per Lleó XIII en *l'Aeterni Patris*; segon, la doctrina social de l'Església: *Rerum Novarum* i *Quadragesimo Anno*; tercer, la tradició de l'Església catalana: Balmes, Escola Apologetica, Torras i Bages en relació a la Renaixença; i quart, el Noucentisme.

Alguns trets de la seva filosofia

RENÚNCIA A TOTA ORIGINALITAT

Cardó considera que el pensament ha de renunciar a la recerca de novetats, atès que del que es tracta és d'aprofundir o posar al dia una "veritat immutable" que atresora una secular Filosofia Cristiana, de la qual en són exponents diversos autors, però que es fonamenta sobretot en la síntesi tomista.

L'única originalitat nostra ha de ser, doncs, de trobar, si podem, allò que ja és, i que un altre ha concebut i ha fet sense nosaltres, no d'inventar un món a la mida de la nostra idea [...]. El primer deure de l'amant de la veritat és, doncs, de complir la regla evangèlica de renunciar a si mateix. Renunciant-se, haurà la veritat; cercant-se, trobarà la cabòria.⁸

Per això, la seva adhesió al tomisme és una adhesió sense esclatxes ni fissures. Tomàs d'Aquino és a la base de tots els seus pensaments i de totes les seves reflexions car per a Cardó l'important és nodrir-se d'un pòsit de saviesa indefectible a partir de la qual jutjar el moment històric i proposar idees guia per a la societat.

⁶ R. GIRONELLA, "Les idees filosòfiques del Doctor Cardó", a *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona: Ariel, 1963, p. 293.

⁷ M. BATLLORI, "El Dr. Cardó, intel·lectual antiintel·lectual", a *Miscel·lània Carles Cardó*, Barcelona: Ariel, 1963, p. 25.

⁸ C. CARDÓ, *La nit transparent*, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1989, p. 196.

L'ÚS DELS CONCEPTES ARISTOTÈLICO-TOMISTES

Cardó va utilitzar els conceptes filosòfics fonamentals del pensament aristotèlico-tomista per fer una interpretació cristiana de la realitat del seu moment històric, aplicats als éssers vius en general, als homes, i a les societats. Ens fixarem sobretot en l'esquema hilemòrfic, la distinció entre matèria i forma, que acompanya sempre la seva reflexió. Els dos grans pols d'aquest esquema són els conceptes de Matèria i Forma, que, per a aquells que no estiguin familiaritzats amb el llenguatge aristotèlic, són els dos coprincipis que constitueixen els éssers. No són conceptes que hom pugui veure o entendre per separat, sinó que cal reconèixer com a inseparables i constitutius de cadascun dels éssers vivents. En tots els éssers, per tant, anirem trobant, analògicament representats, aquests dos principis.

Per començar, qualsevol ésser vivent està bàsicament constituït per un principi d'expansivitat, que és un moviment que neix de l'interior i que desitja eixamplar al màxim les seves pròpies energies. Aquest principi està delimitat per un segon, el de la limitació, que imposa la naturalesa. A propòsit d'aquests dos principis dirà Cardó:

La llibertat: la facultat exigida per tot ésser vivent de desenrotllar-se sense traves envers la seva perfecció específica i individual, trobem ensems que aquesta prerrogativa es veu limitada per les mateixes fites que amonjoien el camí de la pròpia perfecció, les quals, doncs, no són traves, sinó lleis vivificants. La limitació és una nota tan essencial com l'expansivitat en la llibertat dels éssers creats.⁹

L'home, com no podia ser altrament, també està sotmès a la mateixa doble llei. Tanmateix els mots utilitzats per a parlar-ne són diferents. Cardó utilitza les paraules llibertat i autoritat. Per a ell, són tan necessaris i naturals, l'un com l'altre. "[...] Sostenim que la llibertat de la intel·ligència i de la voluntat, tot i naixent del dret d'expansió d'aquestes potències, conté també la nota essencial de la limitació".¹⁰ L'ésser humà no és un ésser perfecte i, per això, una total llibertat exempta de traves, d'autoritat o de limitació, li representaria més un destorb que no pas una conquesta. L'absència de limitació o d'autoritat només li convindria a un ésser perfecte. L'home necessita d'una llei moral que l'encarrili i posi fites a la seva llibertat-expansivitat, de la mateixa manera que el peix, si vol viure, no ha de sortir de l'aigua.

La llei moral és la nostra pròpia llei, ni més ni menys que les lleis biològiques són les lleis pròpies dels organismes inferiors i del nostre mateix organisme corporal... Déu és un legislador interior a nosaltres, que promulga per mitjà de la nostra consciència moral les necessitats derivades de la nostra natura.¹¹

Si entenem bé aquests conceptes, podrem comprendre tot seguit l'origen de l'hostilitat de Cardó manifestada tothora enfront del liberalisme filosòfic i de les seves

⁹ Ibídem, p. 205.

¹⁰ Ibídem, p. 205.

¹¹ Ibídem, p. 209.

implicacions polítiques. El pensament liberal reivindica l'emancipació de l'home de tot altre legislador que no sigui ell mateix, de manera que no accepta la llei moral com a pròpia sinó que la denuncia com una imposició arbitrària que prové de l'exterior. Pel liberalisme, tant l'autoritat com la limitació representen una tirania de la qual cal alliberar-se perquè ja ens hem fet "grans" i som prou capaços de pensar i decidir per nosaltres mateixos. Cardó veu en aquesta proposta un abisme, atès que per a ell tant el principi de limitació, com el principi d'autoritat, són parts constituents de nosaltres mateixos. Voler fer desaparèixer qualsevol d'ells és condemnar l'ésser humà a la incapacitat per desenvolupar-se degudament.

El mateix succeirà amb les societats humanes, que també s'hauran de regir pels dos principis al·ludits. En les societats aquests principis prenen el nom de Nacionalitat i Estat. Ambdós són igualment naturals: la Nacionalitat és un fet d'ordre cultural i l'Estat és un fet d'ordre jurídic i polític. La Nacionalitat correspon al principi de llibertat i expansivitat, mentre que l'Estat correspon al principi de limitació i autoritat. I en cas de conflicte és la Nacionalitat qui ha de passar per damunt de l'Estat. "La Nacionalitat és substantiva, mentre que l'Estat és adjectiu; la nacionalitat a organitzar en nació lliure, pròspera i feliç és el fi; l'Estat és el mitjà; i en cas de dubte litigiós, la nacionalitat posseeix. L'Estat és, doncs, el que ha de posar-se al servei de la nacionalitat, no pas al revés."¹²

Dues són les desviacions d'aquests principis, tant pel que fa referència a cada home singular, com pel que fa referència, a nivell col·lectiu, a la societat: el liberalisme, que exagera l'aspiració de l'home a emancipar-se de tota imposició estranya o aliena a ell, i l'autoritarisme, que exagera la necessitat d'una limitació que anorrei la llibertat. Per concloure, direm que finalment aplica el mateix esquema a la nacionalitat, que com tots els altres éssers, estaria composta de dos coprincipis, uns elements materials: llengua, cultura i dret consuetudinari; i uns elements formals: consciència i voluntat per a mantenir-los i conrear-los.

LA INCULTURACIÓ GRECOLLATINA DEL CRISTIANISME

Hi ha, a més, un detall important que ens interessa de remarcar en la seva impregnació tomista: sant Tomàs no és només el filòsof de l'Església, sinó la síntesis de la cultura occidental que incorpora la mentalitat grecolatina al cristianisme. Davant les revisions que actualment estem realitzant sobre l'impacte de la cultura grecolatina en la nostra manera de concebre el cristianisme, Cardó no dubta ni per un instant de l'oportunitat i la profunda simbiosi del cristianisme i la cultura clàssica.

Referint-se a la utilització de les categories de pensament filosòfic de la Grècia clàssica, a partir de les dues grans síntesis que hem experimentat, la síntesi

¹² *Ibidem*, p. 250.

platonitzant de sant Agustí al segle V, i la síntesi aristotèlica de sant Tomàs al segle XIII, dirà:

Sant Tomàs va haver de sofrir tota mena de contradiccions a causa de la humanització aristotèlica que va imprimir a la Filosofia Cristiana, desencisant-la del secular embadaliment platònic. Va saber sofrir-les amb normalíssima serenitat, amb l'elevació de l'home coneixedor de la lentitud essencial de les coses, i el seu triomf fou tant més definitiu com menys sorollós.¹³

Dins l'assaig titulat *Humanisme i Religió*¹⁴ Cardó hi desenvolupa el que en podríem anomenar la reivindicació cristiana de les arrels grecollatines de la nostra cultura.

VALOR DELS FILÒSOF I DE LA TRADICIÓ GREGA

Cardó celebra que l'Església hagi pres partit per adoptar la filosofia grega, fent-la seva, i que hagi volgut adherir-se al classicisme seguint l'exemple de sant Pau, de sant Pantèn, i de les escoles del s. II. Davant d'aquells que volien rebutjar la influència de la cultura grega, es reclama deutor del gran projecte de teòlegs-filòsofs com: Ciril i Climent d'Alexandria, els dos Gregoris de l'Orient, Justí, Atenàgores i Joan Crisòstom.

Els homes de selecció que ja des del principi, bé que en petit nombre, abraçaren la nova fe, anaren creixent sempre més, i amb l'adhesió del cor hi portaven amb tot dret les seves exigències intel·lectuals [...] aquest desig d'enlairar-se intel·lectualment fou probablement el que féu fracassar la tendència rigorista, de la qual restaren i resten, encara, romanalles.¹⁵

Cardó veu en aquest projecte un model a seguir perquè només el prestigi intel·lectual podia, i pot encara —segons l'ideal del propi Cardó—, dotar el cristianisme d'una influència social estable i duradora. Em sembla particularment paradigmàtica la resposta de Gregori Nazianzè a Julià l'Apòstata, en el *Discurs contra Julià*, que Cardó fa seva. En ella hi podem veure la intuïció que mou, des del més pregon, també la labor intel·lectual de Cardó.

Jo us abandono tota la resta: riqueses, naixença, glòria, poder, tots els béns d'aquest món que passaran amb ell com un somni, però retinc i guardo l'eloqüència que m'ha costat tants treballs, tants viatges per terra i per mar que no em dolen pas. Llegui'ns, a mi i als meus amics, de posseir al més alt grau aquest talent de la

¹³ "Meditació tomista", a C. CARDÓ, *La nit transparent*, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1998, p. 197.

¹⁴ "Humanisme i Religió", a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 73 i ss.

¹⁵ "Humanisme i Religió", a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 79.

paraula. Després d'allò que cal posar davant de tot, la ciència de Déu, no hi ha res que jo estimi més.¹⁶

Finalment, i alhora que cita sant Jeroni i sant Agustí, Cardó manifesta, de passada, el seu ideal “grec” de cristianització culta, i la guia del seu programa “polític” per a Catalunya i per a Espanya: conquerir-la a través del prestigi cultural, per l'abassegadora superioritat “aristocràtica” —aquí cal entendre el mot literalment com el poder dels millors— de l'alçada espiritual i filosòfica del nostre poble.

El miracle del geni grec, que, envaït políticament per Roma, es venjà encomanant a la seva dominadora l'esperit contemplatiu i l'elegància de la forma que el Laci no hauria posseït mai, es repetí exactament igual amb els invasors septentrionals, forts de robustesa i d'ignorància. La fe vencé l'hel·lenisme prenent-li les ànimes, però la raó il·luminada per la fe el salvà prenent-li els fragments que tenia de veritat i l'estil literari. Clement d'Alexandria i Orígenes manlleva la metafísica a Plató i la moral als estoics [...] els bàrbars esdevingueren adoradors de l'únic Déu veritable i aprengueren el llatí, alguna vegada el grec, i d'aquesta fusió meravellosa de l'esperit vell amb la sang nova eixiren els nous pobles cristians de l'Europa que anomenem llatina.¹⁷

PRIMACIA DE LA INTEL·LIGÈNCIA I LA CULTURA

No sorprendrà ja, doncs, que anomenem l'ideal filosòfic de Cardó, com el de la primacia de la intel·ligència i de la cultura, en tots els camps de la vida humana, però especialment, en el camp de la presència del cristianisme en la societat i en el de la recuperació nacional de Catalunya. El cristianisme veritable, encarnat en una societat a través de la democràcia i de la justícia social, és indestruïble de la Renaixença. El projecte nacional de Catalunya ha d'ésser un projecte d'alçada espiritual i d'alta cultura.

En certa polèmica en què es discutia la primacia de la intel·ligència o de l'energia en la formació del caràcter, jo em vaig inclinar resoltament a favor de la intel·ligència. Els homes verament pràctics no són els qui s'encaren amb les obres d'utilitat immediata, sinó els qui basteixen les teories de què viuran demà els pobles. Sant Tomàs influeix més en la vida cristiana d'avui que els sants que han bastit hospitals i hospicis. Entre els socialistes, Carles Marx té una influència més pràctica i duradora que Frederic Lasalle.

La primacia de la cultura comporta sempre per a ben aviat la possessió de les multituds. Quan un ideari és defensat per les intel·ligències més il·lustres d'un país, adquireix un bon to social que li prepara les adhesions inúmeres. Hom diria que satura l'aire de la seva aroma. Hi ha un contagi ambient de les idees [...]. Ara, en

¹⁶ “Humanisme i Religió”, a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 82.

¹⁷ “Humanisme i Religió”, a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 87.

lloc d'una síntesi, era un antítesi, imperceptible al principi, més acusada després, fins arribar a mig segle XIX al postulat generalíssimament admès de la incompatibilitat entre la ciència i la fe [...] el filòsof que condensi dins del fogar de la ciència de Déu tots els raigs de les coneixences humanes i basteixi la síntesi harmoniosa d'unitat i d'opulència entre la llum de la revelació i de la raó, no surt, ni ha sortit encara, de Sant Tomàs ençà.

Hom diria que el món l'espera.¹⁸

LA PERSONA HUMANA: SINGULAR I COL·LECTIVA

Però, potser el tret més bàsic i fonamental del pensament de Cardó és la seva formulació del valor de la persona humana. Cardó basa el seu pensament en general, però particularment el seu pensament polític, en el concepte de persona, extret —com no podia ser altrament— de la tradició cristiana i de l'antropologia de sant Tomàs d'Aquino. Segons aquesta tradició de pensament, i seguint la seva plasmació moderna maritainiana, l'home és un ésser compost, tensió constant entre dos pols: el pol individu i el pol persona. En tant que és individu, es deu a la societat i els seus interessos són inferiors als del col·lectiu; però en tant que és persona, els seus drets sobrepassen tota constricció de l'Estat i de la societat. Vegem-ho en aquests dos textos:

La polis és per a Aristòtil la més divina de les obres humanes, la finalitat més alta a què l'individu humà pot subordinar-se; l'individu, doncs, li pertany com la part al tot que el fa ser i aconsegueix el seu bé. “És un greu error de creure que cada ciutadà és amo d'ell mateix: tots pertanyen a la ciutat, puix que en són elements, i les cures esmerçades en les parts han de concordar amb les donades al tot” (Política) [...] Sant Tomàs corregeix, doncs. Amb un individualisme cristià el comunitarisme absolut d'Aristòtil, que avui veiem reprès pels governs dictatorials, tant els feixistes com els soviètics. Aquesta superació és deguda al concepte cristià de la persona humana, elaborat per les controvèrsies trinitàries i cristològiques començades pel Pares i acabades pels escolàstics... Sant Tomàs assenta els dos aspectes de la dependència mútua entre societat i individu. D'una banda, l'individu, en tant que part de la societat, es deu a la perfecció del tot. Però d'altra banda, la societat no té altra raó de ser que procurar el bé personal de l'individu, segons les normes de la justícia distributiva. Aquest bé personal de l'individu inclou dues menes de béns, l'objecte dels quals constitueix un fi superior als drets de la comunitat: els drets naturals de la persona humana, contra els quals cap autoritat, ni paterna, ni patronal, ni reial, no pot donar lleis ni manaments [...] i els drets religiosos i sobrenaturals del ciutadà, perquè “si

¹⁸ “Causa i remei de la incredulitat moderna”, a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 265-266.

el bé de la cosa pública és el primer dels béns humans, el bé diví és superior a tot bé humà".¹⁹

Els filòsofs pagans no trobaren en la persona humana res que superés l'Estat. L'individu humà, tot ell, adequadament, era part de la comunitat política i a ella es devia com a la seva finalitat suprema [...]. Els filòsofs cristians, en canvi, influïts per la gran idea que de la persona humana dóna la seva destinació eterna, troben en l'individu un escriu per damunt de la seva qualitat de part de l'Estat; hi ha una emergència individual superior a tota finalitat política: la seva finalitat religiosa i els drets naturals i els sobrenaturals a què dóna origen, com a postulats necessaris per a la seva consecució. Així, la realitat més perfecta ja no és l'Estat, sinó la persona humana, per tal com posseeix la natura racional, superior a tota altra, i la manera suprema d'existir per ella mateixa, per se, i per tant, la mesura suprema de l'obrar, que és obrar per ella mateixa. En conseqüència, la persona humana viu per a ella, és a dir, per al bé de la seva natura, com per al seu bé veritable. D'aquí neixen deures de l'Estat envers l'individu [...] el deure de procurar a cada particular, d'acord amb la seva natura i els seus mèrits, els avantatges del bé comú, i el deure de no impedir-lo, ans encara ajudar-lo, en la consecució del seu fi últim. Aquests drets de la persona humana i els deures que en deriven per a l'Estat són el fonament jurídic de tota veritable democràcia.²⁰

En aplicar aquest esquema a la Nació, la considerarà com una persona col·lectiva, i d'aquesta consideració en farà derivar tots els seus drets. Amb l'aplicació del concepte de persona a la política nacionalista, Cardó intenta defensar els drets culturals de les nacions definint-les com a persones col·lectives, és a dir, éssers espirituals. Tanmateix, Cardó no oblida que la base de tota la societat és cada una de les persones humanes singulars, cadascun dels homes i de les dones particularment considerades.

La dignitat de la persona humana s'amida per la seva destinació: la vida eterna. La Ciutat terrena li resta supeditada, perquè el seu fi és temporal i això dóna a l'home una veritable sobirania intangible per l'Estat. L'Estat és un mitjà per a l'assoliment dels fins de la persona humana. No és l'individu per a l'Estat, sinó l'Estat per a l'individu. Heus aquí l'antítesi del cesarisme antic, del qual és reviviscència i imitació el modern en totes les seves formes d'absolutisme, feixisme, socialisme d'Estat i supremacia del Poder públic.²¹

La seva pretensió s'ha d'entendre, més aviat doncs, com un intent de situar en la nació les aspiracions comunitàries i col·lectives que tota persona necessita per desenvolupar-se com a tal. Aquesta dimensió de grup que tota persona humana

¹⁹ "Vindicació cristiana de la democràcia", a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 279-280.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ "Idees polítiques de Torras i Bages", a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 62-63.

necessita per a desenvolupar-se, i la seva ànsia de comunió amb el col·lectiu, ben lluny d'ésser considerada per Cardó com un focus nociu, sectari o perillós, és entesa com un senyal inequívoc de la destinació eterna de la persona. Tanmateix, com que el nostre sacerdot sofrí en pròpia carn l'ambivalència d'aquests sentiments col·lectius, que fàcilment degeneren en adhesions malaltisses de ramat, fou molt crític amb la utilització retorçada que d'ells se n'ha fet en el món modern. Cardó criticà durament la perversió de la dimensió col·lectiva nacional esdevinguda totalitària amb els nacionalismes feixistes i comunistes. Puntualitzat això, Cardó creu que quan no són manipulades ni pervertides, les ànsies de comunió col·lectives nacionals responen a un procés de sobrelevació en l'home, el qual no se supera a si mateix si no és gràcies a la comunió amb el grup humà. Aquí, la dimensió teològica aflora per sota de l'anàlisi política o sociològica obrint-lo a una nova dimensió espiritual; i així defensarà que les ànsies de comunió humana que es desenvolupen en el si d'un grup nacional poden servir a l'home com un mitjà per entrar a formar part de la societat de persones pures que és Déu. Aquesta idea de Déu com a societat perfecta, o sigui, la Trinitat, i de la necessitat que l'home té de donar-se al grup per entrar a formar-hi part, explicaria la profunda importància teològica que la vida nacional pot representar per a tots els homes. El sentiment nacional seria, doncs, una de les formes de manifestació d'aquesta inclinació natural de tot home vers la dimensió comunitària de Déu. Per tant, la Nació canalitzaria aquesta aspiració de dimensió comunitària que seria una porta oberta vers Déu.

ANTIRELATIVISME FILOSÒFIC

Finalment, una aproximació al pensament filosòfic de Cardó no seria completa sense alguna referència a la posició visceralment antirelativista de Cardó. Cardó ataca irònicament la base d'un dels pressupòsits més estesos en la cultura i el pensament modern: "que no existeix cap certesa!". El relativisme, que Cardó veu a la base de totes les posicions liberals, és un absurd del qual no se n'acostumen a derivar les oportunes conseqüències.

[...] Absurd d'ordre filosòfic: si no hi ha res de cert, tota discussió és impossible, perquè no hi ha un primer punt de coincidència d'on partir; tota certesa és impossible, perquè la certenitat davalla a les conseqüències dels primers principis: si aquests no són certs —no hi ha res de cert!—, aquelles resten sempre en l'aire. Llavors, ¿on són les opinions, on la majoria i les minories? De fet, veiem com els nostres liberals, o fan cap a l'escepticisme absolut, mala disposició per a alimentar un ideal patriòtic, o estableixen dogmes en els quals baten el rècord de totes les intoleràncies.²²

²² "Causa i remei de la incredulitat moderna", a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 299.

Si cap certesa no existeix, caiem en l'escepticisme i en la impotència per a realitzar qualsevol projecte. Per a Cardó l'important no és estar "a la recerca" de la veritat, constantment, sinó la construcció de l'ideal a partir de posar-nos al servei de la veritat.

El desengany de la certitud científica és tan gran, que entre els descreients, la darrera moda —vella, però, de molts segles— és la de creure-la impossible, és l'escepticisme elegant que creu que l'interessant no és la possessió de la veritat, creguda impossible, sinó el moviment perpetu de recerca d'ella amb el benentès que no es pot trobar, caient en la contradicció inhumana de conciliar l'anhel amb el desig de no trobar-la.²³

Resum

Podríem resumir, per concloure aquesta presentació, la posició filosòfica del Dr. Cardó com un intent d'il·luminar la realitat social i política del seu moment a partir d'un ús pràctic de la Filosofia Cristiana d'arrel tomista. Destaquen, al costat d'una pretensió de continuació, no gaire original, una interessant recerca de conceptes aristotelicotomistes per tal de bastir un projecte de recuperació del prestigi social del cristianisme indissociablement arrelat en la cultura i la nacionalitat catalana. La seva reivindicació de la cultura filosòfica grega, el concepte de persona, la individual i la col·lectiva, i un pregon antirelativisme oposat al liberalisme, en són els nuclis de reflexió més significatius.

EL CARLES CARDÓ PENSADOR NACIONALISTA LLIURE DE TRAVES ECLESIASTIQUES

Tanmateix la que voldria ser la meua aportació novedosa al pensament de Cardó és l'anàlisi dels articles que va escriure per la revista *La Publicitat* al voltant de l'any 1922.²⁴ En aquest recull d'articles, que van signats amb pseudònims per assegurar-ne la discreció i, per tant, en els quals Cardó s'hi va deixar anar lliure de tota trava eclesiàstica, hi trobem un Cardó fresc i fins i tot corrosiu, que manifesta amb plena llibertat les seves reflexions al voltant de la llengua, la cultura i la nació catalanes. Hem de contextualitzar, doncs, aquestes manifestacions públiques abans de la col·laboració durant els anys 30 a les revistes *La Paraula Cristiana* i *El Bon Pastor*. En aquestes darreres revistes hi escrivia com a eclesiàstic i amb la deguda contenció que se li escau a un capellà savi i il·lustre.

Hi destaquen les següents idees:

²³ "Causa i remei de la incredulitat moderna", a C. CARDÓ, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Barcelona: Ariel, 1959, p. 267.

²⁴ C. CARDÓ, "Articles" a *La Publicitat*. Barcelona: Facultat de Filosofia, Universitat Ramon Llull, 2008.

1. El nacionalisme és un ideal que demana un procés d'intensificació de la cultura pròpia i que exigeix la generositat de no voler córrer.

Per a Cardó és essencial invertir paciència i temps en la recatalanització. El nacionalisme és un fenomen certament polític, però que es basa en un renaixement, en un despertar, cultural i lingüístic. Quan aquest ja hi sigui, quan s'estengui arreu del país, les llibertats polítiques se'n seguiran com una conseqüència necessària i cauran com una fruita madura. Abans d'aquest moment de maduració cultural, reclamar llibertats i drets polítics és una insensatesa. En aquesta posició hi ha implícita la crítica a les estratègies nacionalistes d'assalt al poder que defensarien que per catalanitzar el país cal primer assolir els mecanismes de poder polític necessaris. L'aprofundiment cultural és condició necessària per a l'obtenció dels drets polítics, i no pas a la inversa.

En tots els plets nacionalistes d'Europa, la saturació popular, la densitat del sentiment nacional en les multituds, ha estat condició prèvia per a l'ofensiva final que ha conquerit la llibertat de la Pàtria [...]. La paciència, som nosaltres que la tenim. Hem esperat que fracassés el sistema del salt al cim, que es demostrés que l'enemic era encara més fort que no ens pensàvem, uns creient-hi, d'altres entrellucant la desfeta venidora. Hem esperat amb paciència, per tal que no fos dit que entrebancàvem un propòsit patriòtic. I ara que l'intent ha fallat, ara que els seus mateixos inspiradors reconeixen la possibilitat d'un fracàs definit (ja és prou confessió en boca de tots), ara som més pacients encara. Ho som tant que, tot i la nostra joventut, retreta com un defecte, sabem renunciar a veure amb els nostres ulls la llibertat de la Pàtria i ens llencem a l'obra que mai no haurà hagut d'ésser interrompuda, a l'obra de la reconquesta interna de la Pàtria, de l'expandiment i intensificació de l'ideal de tots els caires de la vida catalana, en preparació d'aquell moment culminant en què tot català sigui sense altre apel·latiu un nacionalista conscient i fervorós, actuant com a tal tota la vida, actuant, si cal, com a tal en la mateixa mort. Tasca d'anys, tasca de lustres, tasca de paciència. Nosaltres no ho veurem, tal volta, com els antics terratinents de l'Urgell no han vist el fruit d'or dels oliverars que plantaren, però sabem esperar, perquè sabem que Catalunya és eterna i, vius o morts, vivint en matèria o en esperit sol, de la seva llibertat en gaudirem un dia.

Aquesta és la nostra impaciència.

Article: "Els impacients", p. 22 i p. 23.

2. Es tracta d'un ideal de "renovació espiritual" que es centra en els processos "naturals" de l'esperit.

Catalunya és una ànima en procés de maduració. No és freqüent avui dia unir esperit i natura i, per això, sorprèn aquest plantejament espiritualista de la nació. Un nacionalista treballa "ànima endins" centrant-se sobretot en l'extensió de l'ús de la llengua, que és un fenomen naturalment espiritual. No és, en cert sentit, lògic que un sacerdot recordi la dimensió "espiritual" de la pàtria i de les seves manifestacions? Quina hauria de ser si no l'aportació cristiana a la reflexió nacional?

L'ideal (la reconstrucció nacional) hi és, però es troba en procés de maduració. Aquest procés va seguint amb certa lentitud, però complint sempre la llei de tots els processos: no coneix el reculament, ni la interrupció, ni la desviació essencial.

No l'atzar, que no existeix, sinó la mateixa naturalesa ha volgut que els sectors més allunyats de l'assonament català siguin els més vists, els que frapen la vista del visitant perifèric: el teatre, la premsa, la correspondència comercial. Dolorós seria que fos al revés: els processos de renovació espiritual comencen per l'esperit: les derivacions externes són l'escorça de l'arbre vell que és la darrera de caure. Així fa possible la il·lusió de l'estranger i l'optimisme de l'espanyol, però no dona cap neguit ni cap desesperança al que treballa Catalunya endins i contempla l'avenç segur i incessant del recaptament de la nostra ànima.

El nostre optimisme és en això invencible i té mil símptomes que l'abonen. Les facultats de l'ànima de Catalunya són gairebé íntegrament catalanes: intel·ligència i voluntat, cultura i aspiracions col·lectives, tot convergeix envers l'ideal de llibertat...

Ara mateix, treballant ànima endins, quantes coses no hem trobat que el més petit trontoll s'adonen de la llum i es lleven de sobre l'ensopiment de la nit passada! Uns quants cops d'audàcia ben donats accelerarien d'alguns anys l'adveniment de la plenitud. El nostre diari mateix (*La Publicitat*) n'és una mostra. S'és demostrat que està preparada per un canvi d'idioma, que el llegir el català li és ja una habitud i en trobar-se el periòdic recaptat per a la nostra llengua i pel nostre esperit, ha seguit llegint-lo tan naturalment com si cap canvi no s'hagués efectuat. Uns quants diaris, unes quantes escoles, unes quantes cases comercials de primer ordre, que es catalanitzessin, trobarien una facilitat de comprensió que ara no sospiten i farien avançar de moltes passes el camí de Catalunya envers la seva repossessió. El jorn de la plenitud és a la vora. Per això els fal·laciosos optimistes espanyols respecte de l'estat d'esperit a Catalunya, no provoquen en nosaltres rèpliques contundents, sinó tan sols un somriure i un propòsit de perseverància.

Article: "La il·lusió de l'espanyol", p. 26 i 27.

3. Per poder retrobar aquesta ànima cal anar a buscar-la en l'esperit del poble (Volksgeist).

Aquesta ànima nacional que es manifesta a través de la cultura, la llengua, el folklore i el dret consuetudinari allà on es manté més pura i primigènia és en el poble pla. És la sapiència de pagès, el seny que conserva el tresor "incontaminat" de la manera de ser catalana, sense influències estrangeres que el malmeten. Aquí Cardó s'arreglera en les files del posicionament romàntic alemany, que veu en les manifestacions culturals i lingüístiques la plasmació de l'esperit nacional, el Volksgeist (esperit del poble).

Oh, la deliciosa i sapient mestressa catalana de pagès, desconeixent de les lletres, però plena d'aquella saviesa terral que dona la immersió total en la vida de la naturalesa i la tradició de la pàtria! Oh, el pagès analfabet d'altre temps, armat d'aquell seny

natural que els segles havien elaborat en la nostra raça abans que la pertorbació d'un ensenyament superficial i estranger comencessin d'afollar-lo! Ells coneixien els senyals dels temps, les virtuts de les herbes, els aforismes populars, les cançons i llegendes tradicionals, l'esperit immortal de la pàtria perpetuat en aquells gerricons humils que han fet possible la seva renaixença. Amb una pagesia que hagués llegit el castellà, no hi hauríem arribat a temps. Ni la llengua, ni el dret, ni el folklore, no s'haurien salvat del general naufragi, i la prova és que, tot just començà la deformació de la natura per l'escola estrangera, la cançó ha emmudit, la llengua s'ha contaminat, els costums jurídics, nervi de la vida catalana, han començat a deixatar-se dintre l'aiguabarreig de dos esperits inconciliables.

Em crec dispensat de defensar-me d'una possible objecció: Així, diguem ben clar que el nacionalisme pressuposa i necessita la incultura del poble. Moltes vegades hem dit el contrari, i més vegades encara s'és notat que els cercles més espirituals i cultes de Catalunya són els més permeables a la idea redemptora.

Article: "Analfabetisme", p. 38 i 39.

4. Però ahora qui està descobrint aquest tresor dels "vells" són els joves.

El renaixement nacional de Catalunya no és un fenomen de supervivència d'una vellesa agonitzant, d'un malalt terminal que s'entossudeix en allargar la seva fi, o a qui els nacionalistes mantenen en vida artificiosament, sinó un esplet de novetat i una primavera, car el nacionalisme català és una segona joventut de Catalunya i són els joves aquells que l'abanderen. Són les noves generacions aquelles que han sabut captar l'esperit del poble i que n'han fet reprendre la consciència de la dignitat a aquells que el vivien somortament i el transmetien sense una clarividient projecció de futur.

[...] La llibertat de Catalunya no vindrà per camins vulgars [...] no crec que el nostre plet es resolgui pel procediment vulgaríssim de l'"amigable composició". Sota del tarannà jovial i amorosívol del nostre moviment patriòtic hi ha una correntia de passió i una llavor d'heroisme cada jorn més exigent que prepararà l'hora de la victòria definitiva amb tota la solemnitat que una causa de reivindicació nacional comporta [...] vaig veure uns adolescents [...] exposant els dos grans ideals de l'home, el religiós i el patriòtic, amb una abrivada de puríssim entusiasme i, ço que val més com a símptoma, amb una correcció de llenguatge que traeixen ja una catalanització definitiva [...]. I jo pensava: vet ací el gran miracle de la segona joventut de Catalunya, la tradició obrant inversament. No són els pares qui trameten als fills el tresor secular de la tradició, l'esperit incontaminat de la Catalunya perenne. La sagrada tremolor dels llavis ancians que a l'entorn de la llar aconsegueixen en la gran funció patriòtica, gairebé litúrgica, de comunicar als nouvinguts les velles i immortals performances de Catalunya, resta avui desmentit, convertit en un tòpic purament literari. Ara són els petits qui assabenten els grans. Ara, al voltant de la llar, són els vells els que callen i escolten, tot aprenent de rectificar, amb la recança d'haver fet tard, una concepció errada de la tradició que el dominador els havia imbuït des de l'escola, des de la premsa i tal vegada des de més elevades tribunes [...] el flamareig de joventut pren

més fàcilment en les ànimes dels joves, i els vells, davant la fulgor apostòlica en què brillen els ulls dels infants, senten com una enyorança de si mateixos, perceben en les fondàries de llur esperit un ressò misteriós a les paraules noves, com si el sentit històric de la raça, dorment en llur esperit deformat, es deixondís d'un encantament secular a l'esclat de la veu infantina que refà miraculosament la paraula segles ha oblidada. I la mare, la mestra de la llengua, rep humilment de boca del seu fill, per un prodigi de reversió inefable, la correcció de les lliçons per ella amb tota innocència mal donades. És el misteri d'una nova Visitació: l'Infant, encara nonat, fa exaltar de goig les entranyes de la vella Elisabet que tanquen la prometença de la plenitud imminent [...]. Per la gràcia d'aquests infants, Catalunya torna. Torna amb la seva llengua pura, amb el seu esperit incontaminat de tota màcula d'estrangeria, amb la seva pietat religiosa alliberada de tot l'enfarfec dels oripells i de la música estentòria i de l'eloqüència purament gesticular, torna amb la nedesa i simplicitat dels primitius.

Article: "Els petits fan venir els grans", p. 41, 42 i 43.

5. La necessària distinció entre Estat i Nació.

Si hi ha un eix fonamental del pensament polític de Cardó és aquest: la necessària distinció entre l'Estat i la Nació, entre la Nacionalitat i l'Estat. Cardó posa l'èmfasi en la incapacitat que demostra tot espanyol per acceptar que Catalunya és una nació. I més explícitament en la incapacitat de les "dretes" espanyoles per entendre el fet nacional català, que rebaixen a un fet merament "regional", precisament perquè no apliquen aquesta necessària distinció clarivident. Tanmateix, aquesta incapacitat i la "persecució" de la llengua catalana manifesten inconscientment el contrari. Irrita perquè en el fons hi ha el pressentiment que Catalunya és realment una nació.

Hom diria que en el cervell de l'espanyol hi manca la circumvolució on hauria de localitzar-se aquesta idea relativament moderna que ha envaït ja tots els cercles polítics i literaris d'Europa. La distinció entre Nació i Estat, entre llengua oficial i llengua nacional, entre cultura i títol acadèmic, tan òbvia, tan entenedora, tan democratitzada, troba una pètria impermeabilitat en la testa de l'"hidalgo". Tota demarcació geogràfica [...] és una regió, és a dir, una modalitat de la Pàtria comuna. Tot llenguatge que no sigui l'oficial, és un dialecte seu. Així el català i el basc són ensems dialectes del castellà i del francès; l'italià, dialecte del francès a Còrsega i de l'anglès a Malta, i el mateix castellà és idioma a Espanya i dialecte de l'anglès a Filipines i certes comarques de Nord-Amèrica, col·lindants amb Mèxic. L'exhilarant absurditat d'aquests exemples no basta a convèncer una mentalitat espanyola [...].

S'entesta aquella gent [les dretes espanyoles], justificant-ho potser amb certes experiències, a presentar-nos com uns nois malcontents que pidolen lllaminadures. Això és en el fons un insult, que si ara per ara ens fa somriure —estem enfeïnats a furgar Catalunya endins—, potser vindrà un dia que ens revoltarà. Sense ells comprendre-ho, no és sinó un nou cas de la vella tàctica espanyola. Afalacs de paraula, fuetades de fet. Espanya no sap que Catalunya és una nació, però la tracta

com si realment ho sabés, no per consagrar-la, sinó per a ofegar-la. Alemanya i Rússia sabien que Polònia era una nació i procuraven convertir-la, respectivament, en regió seva. Espanya parteix ja del principi de la ignorància, però la seva conducta envers nosaltres revela un pressentiment instintiu inconscient o subconscient, de la nostra dignitat nacional. Això és una contraprova esplèndida de la nostra raó. Si el català fos tanmateix un dialecte del castellà, si Espanya no hi entrellucava un idioma nacional, no el perseguiria a mort en l'escola, en el fòrum i en el temple [...]. Som una nació: nosaltres ho proclamem i ells ho demostren [...] els afalacs, les carícies, les moixaines, fetes amb la mà pariona de la que empunya la daga per ferir de mort la nostra llengua, el nostre Dret civil, els nostres monuments històrics, no provocaran en nosaltres, sinó esgarips de displicència i potser, potser, tard o d'hora, extremituds de revolta.

L'espanyol hauria d'obrar amb nosaltres amb més claredat. Si no ens odia, que ens deixi ser lliures. Si ens odia, que ens persegueixi. Però sempre a base d'una bel·ligerància internacional, implícitament ja reconeguda. El regionalisme és una moixaina més. No la volem. Preferim per a Catalunya la petja brutal de l'enemic, a la impúdica carícia del que amanyaga una meretriu.

Article: "La carícia d'ara", p. 29, 30 i 31.

6. Sobre els estigmes de la llengua, encara.

El principal escull del redreçament nacional per a Cardó és l'acceptació autovergonyant de la llengua pròpia com d'una llengua inferior. Cal reaccionar en contra d'aquesta minusvaloració col·lectiva i treure'ns aquest estigma de sobre. El domini culte de la llengua, el seu ús normalitzat, és tan cabdal en l'esquema polític de Cardó que arribarà a dir, amb una sonora exageració, que és pitjor fer una falta d'ortografia que no pas perdre les eleccions.

Tot poble sotmès porta a la seva carn el tatuatge ignominiós de l'esclavitud. Si aquesta és recent i el poble és digne, la vista de la marca del dominador sobre sa carn viva provoca en ell el sentiment de vergonya i en ésser possible, la revolta de l'odi; però quan una prolongada servitud ha començat d'emmotllar el seu esperit en la deformitat de la carn esclava, l'estigma comença a perdre als seus ulls la seva significació vergonyosa. Un xic més d'enviliment, i l'estigma esdevindrà un timbre de glòria.

Tota aquesta filosofia de llibre venturer va per nosaltres, els catalans. Són molts els estigmes que marquen vilipendiosament el cos gentil de la Pàtria [...] cap, però, com el de la llengua [...]. Una actitud contínua de protesta pràctica, que no hauria de consistir sinó en l'ús de la llengua sempre que fos possible i fins en una mesurada afició a la delinqüència quan legalment no ho fos, evitaria que l'estigma de la llengua arribés a fer senyal en l'esperit de la Pàtria [...] basta que sigui present un natural de les terres hegemòniques, mal sia una minyona, perquè tothom senti l'obligació de renunciar a l'ús de la llengua pròpia. Els dominadors tenen el dret, de tothom pràcticament reconegut, d'emprar l'idioma llur a casa seva i a casa d'altri; els dominats, en presència dels éssers privilegiats, moltes vegades inferiors a ells

tenen el deure d'amagar a tot arreu com una vergonya la pròpia llengua [...]. En un mot: la llengua imposada és cosa sagrada. Qui la solla, mereix el blasme de tothom i ell mateix apenes si se'n sap ofendre. La llengua pròpia es pot sollar i rebregar impunement: és esclava.

Ho veieu com la tenim endins de l'esperit la nafra de l'estigma? Ja ho sé que tot això és efecte de l'educació rebuda, que no es pot demanar una purificació sobtada, que cada generació és més depurada i exigent que l'anterior, però ja seria hora que comencéssim d'exigir per la nostra llengua un tracte de respecte no igual, sinó molt superior al que instintivament donem a l'altra.

La protesta contra la imposició d'un idioma estrany no serà plenament justificada fins que el propi haurà envaït —i el dia arribarà— tots els reductes legals que cediran a l'impuls de la nostra intransigència, fins que no es pugui sofrir en el català parlat i escrit un castellanisme conscient que no despert automàticament el blasme i el ridícul, fins que no sia possible que cap català cedeixi davant de ningú el dret a l'idioma propi, ni que cap catalanista formuli en un català tarat de forasterismes una protesta contra la imposició d'aquella llengua a qui en aquell precís moment ret vassallatge.

Article: "Estigmes", p. 49 i 50, 51 i 52.

7. En contra del bilingüisme.

Cardó està en contra del bilingüisme. Defensar-ne l'extensió és una conseqüència de l'estigma del que acabem de parlar. La superposició de les dues llengües és anomenada: "afàsia espiritual", i la claudicació davant de l'aiguabarreig que genera depèn de la nostra "deplorable modèstia". Cal tenir en compte el context en el qual parla Cardó i que ell mateix descriu, l'existència només d'alguns pocs castellanoparlants, que no és pas la nostra situació actual amb una abundant immigració.

Per acceptar avui el bilingüisme com un fet digne de respecte, cal tenir ànima de xai [...] si el català no és exclusiu a Catalunya, és perquè parlen en espanyol els funcionaris que ens envia l'Estat enemic, però ben entès que els fills d'aquests funcionaris parlen en català, tan poderosa és la virtut absorbent de la nostra llengua. Aquesta petita excepció, fins sumant-hi la dels espanyols immigrants, paupèrrims en llur majoria i sense mica d'influència en la vida del país, no dóna dret a consagrar el fet del bilingüisme. Cal tenir una humilitat d'anyell per donar bel·ligerància jurídica a una llengua parlada a Catalunya pels no catalans, cal tenir encastada al cervell la idea de la superioritat específica de l'espanyol, fins a creure que la seva sola petjada li dóna dret de ciutadania.

El bilingüisme, quan és un fet territorial i històric, no és cap mal si es tracta amb seny; però quan és una superposició de dues llengües en un mateix territori, és el mal pitjor que pot sofrir un poble. Totes dues llengües ixen esgarrades. Un intercanvi continuat de vocables, de formes sintàctiques, de frases fetes, fins de tendències fonètiques, adulteren profundament tant la llengua imposada com la pròpia. Els catalans han patit tres segles llargs d'afàsia espiritual. La llengua estrangera sortia de llurs llavis sense galania i la pròpia sense puresa. Instruments ineptes tots dos per

a la formulació de l'emoció i del pensament, condemnaren Catalunya a tres segles d'esterilitat absoluta [...] la confusió és tan espantosa, que ja no hi ha criteri fronterer, i les formes i tendències sintàctiques apreses en els llibres o en la conversa ordinària s'enfoquen indistintament a les dues llengües [...]. Tot això és efecte de la nostra humilitat nacional. Una actitud altívola contra l'entrada de la llengua estrangera, un positiu menyspreu, ens hauria salvat. No hi hauria sobrat gens un xic d'esperit de conquesta, una ambició d'imperi, unes ganes d'ésser invasors en compte d'envaïts. L'Aragó, avui hauria de parlar en català, com també Sardenya i Sicília. Però aquell bonjanisme que ens féu llavors respectar la llengua d'altri, fa que avui no respectin la nostra i que el dring bel·licós dels esperons enemics damunt el solar de la Pàtria ja se'ns afiguri un dret de ciutadania comparable o superior al nostre [...] brindo per aquests espanyols que, enmig de la nostra abjecció secular, davant l'espectacle desedificant del nostre renunciament, ens donen l'exemple heroic d'una altívesa en la defensa de l'idioma llur, que contrasta vergonyosament amb la nostra deplorable modèstia. Sols el dia que serem capaços d'imposar el nostre idioma a casa d'altri mereixerem que ens el respectin a casa nostra.

Article: "La nostra humilitat", p. 57, 58 i 59.

8. La dominació espanyola ha estat una "qüestió d'oratória" i d'eloqüència.

Finalment, la dominació espanyola no la llegeix tant com a conseqüència d'una imposició de fora, sinó com la desafecció dels catalans per la seva pròpia llengua de la qual no han estat prou defensors.

Un espanyol sempre porta una arma terrible: l'eloqüència [...]. L'espanyol ha dominat Catalunya, no amb exèrcits, sinó amb paraules. L'eloqüència és la seva qualitat nacional i la seva arma, i si a això afegim aquella humiliat nostra de què parlàvem l'altra setmana i que en aquest cas hauria d'anomenar-se badoqueria, comprendrem una mica la relativa facilitat amb què s'apoderà de l'ànima catalana [...]. L'espanyol ha vingut sempre a la nostra terra a pregonar les seves misèries amb grans escarafalls d'oratória [...]. Jo m'explico un xic d'aquesta manera la rapidíssima invasió del segle XVI per l'idioma espanyol. Ferran es casava amb Isabel, amb ell es casaven tots els catalans aciençats. Indubtablement la nostra llengua superava de molt la castellana en perfecció interna, en cultura, en prestigi universal i en tradició literària. Fora de l'italià, no podia comparar-s'hi cap llengua europea, i menys el castellà, que literàriament estava gairebé en bolquers. Així mateix, els catalans, que fruïen una absoluta independència interna, abandonaven voluntàriament la llengua pròpia i manllavaven a l'espanyol federat el seu idioma rudimentari. Boscà es posa a versejar en espanyol; Pujades acaba en aquesta llengua l'obra que havia començat en la pròpia. Tothom segueix llur nefast exemple i s'inicia la decadència i l'adulteració del català que en els documents oficials va esdevenint cada dia més afollat. Per mi és aquest el pecat més gros de Catalunya. Sense aquella traïció, no existirien probablement ni el 1640 ni el 1714.

Article: "El perill de l'eloqüència", p. 61 i 62.

Acabo aquesta presentació amb unes frases de Cardó que són com una herència que mira cap al futur de Catalunya:

Orgull nacional i sentit orgànic de pàtria són les qualitats polítiques indispensables per a l'èxit d'una nació i de les quals estaven mancats els catalans dels segles passats. Si els de l'avenir no fan la conquesta d'aqueixes virtuts, es repetirà indefinidament la història de Catalunya.

Article: "L'atavisme dels defectes", p. 75.